

Visuomeninè geografijs *Human geography*

Demografinø socialinio lauko áampø kaitos tendencijos Lietuvoje

Dovilè Krupickaitè

Vilniaus universitetas

El. paðtas: dovile.krupickaite@gf.vu.lt

ÁVADAS

Balansinio socialinio lauko tyrimai tampa viena aktualiausiø geografinio papinimo srièø. Jie suteikia galimybæ naujai pabvelgti á teritorinæ socialiniø, tarp jø ir demografinø, procesø raiðkà. Ðiame straipsnyje pateikiama VU Bendrosios geografijos katedroje vykdomo mokslø tiriamojo darbo „Socialinio lauko teritorinës struktûros bei transformacijø vertinimas regioninës politikos kontekste“ rëmuose atlikto demografinø áampø Lietuvos socialiniame lauke tyrimo rezultatai.

Socialinis laukas – tai „vientisa, visuomenës struktûrà bei jos ryðius su teritorija formuojanèø vidiniø genetiniø ir gravitaciniø jègø menamos erdvinës raiðkos terpè, kurià galima analizuoti socialinës fizikos, socialinës psichologijos bei statistikos rodikliø sistemoje“ (Kavaliauskas ir kt., 2004). Ðiame etape buvo apsiribota balansinës socialinio lauko raiðkos – jo áampø – tyrimais. Analizuojant pasirinktø socialiniø antinominiø prieðtarø, tarp jø ir demografinø, disharmonijà siekiama iðskirti ávairiais áampø laipsniais pasiþyminèias, visø pirma problemiškausias, t. y. diðpiausias áampø, teritorijas Lietuvoje, nustatyti jø sklaidos ypatumus bei ieðkoti sàsajø su kitomis erdvinėmis kategorijomis bei veiksniais.

Demografinø áampø tyrimo problematika bei metodologiniai klausimai aptarti ankstesnëse publikacijose (Kavaliauskas ir kt., 2004; Krupickaitè, 2002). Ðio darbo tikslas – nustatèius Lietuvos socialiniame lauke kylanèiø demografinø áampø formuojamø arealø teritorinës sklaidos dësningumus, panagrinèti jø kaitos per pastaruosius metus tendencijas.

METODIKA

Demografinø santykiø laukà galima apraðyti naudojant pagrindinius gyventojø reprodukcijos veiksnius (lytà, amþiø, sveikatos bûklæ, santuokinà statusà, natûralø ir mechaninà gyventojø judèjimà) atitinkantà jo áampø balansà nulemianèiø prieðprieðø kompleksà: vyrai – moterys, jaunimas – senimas, sveikatingumas – ligotumas, santuokos – iðtuokos, gimstamumas – mirtingumas, migracinis mobilumas (judrumas) – sëslymas (Krupickaitè, 2002).

Ðiam darbui buvo pasirinktos dvi gyventojø amþiaus struktûrà bei natûralø judèjimà atitinkanèios antinomijos. Pasirinkimà lëmè tiek duomenø prieinamumas, patikimumas, tiek ir aktualumas: duomenys apie gyventojø amþiø bei natûralø judèjimà po gyventojø suraðymo yra lengvai prieinami ir gana tikslûs. Natûralus gyventojø judèjimas yra vienas pagrindiniø aðtriausios áiandienos demografinës problemos – depopuliacijos – veiksnio. Gyventojø amþiaus struktûrà ne tik tiesiogiai atspindi judèjimo tendencijas (kartu ir perspektyvà), bet ir netiesiogiai jà sàlygoja iðkeldama nemaþiau aðtrià gyventojø senèjimo problemà.

Ðinoma, per pastaràjà deðimtmetà ið Lietuvos iðvykstantys dideli gyventojø srautai bei ðeimos vertybiø kaita yra nemaþiau uþ neigiamà natûralø gyventojø prieaugà svarbûs depopuliacijos veiksniai, kuriantys akivaizdþiai dideles socialines áampas, taèiau oficialios statistikos duomenimis apie santuokinà statusà bei migracijas áiais neoficialiø santuokø ir nelegaliø migracijø laikais pasikliauti negalime, o kiti duomenø gavimo bûdai kol kas nepasiekiami. Socialinei ge-

rovei labai svarbu ir gyventojų sveikata, tačiau teritorinės sklaidos duomenys apie gyventojų sveikatą praktiškai neprieinami. Tuo tarpu lyčių disproportcijoms šiais laikais gyventojų judėjime vaidina tik trečią eilą vaidmeną.

Palyginimui paanalizuoti 1996–1997 bei 2002–2003 metų duomenys (Demografinis..., 1997; Demografinis..., 2003). Trūkstant teritorinių duomenų apie gimstamumą bei mirtingumą XX a. 9-ojo dešimtmečio pabaigoje nebuvo galimybės paanalizuoti šių rodiklių kaitos per ilgesnį laikotarpį Rajonų ir miestų gyventojų amžiaus struktūros duomenys pateikti 1989 bei 1979 m. visuotinių gyventojų surašymų leidiniuose (Itogi..., 1980; 1989 metų..., 1991), todėl galima išsamnė šio rodiklio analizė.

Natūralų gyventojų judėjimą atspindinčios antinomijos rodikliais pasirinkti bendri gimstamumo ir mirtingumo koeficientai (gimimų ir mirčių skaičius, tenkantis 1000-ai gyventojų). Kiekvienas jų nagrinėjamas atskirai (o ne jų suma – bendras natūralus judėjimo koeficientas), kadangi tik taip buvo galima išryškinti kiekvieno jų reikšmę tiek demografinės žemėlapis laipsniui, tiek ir teritoriniams jos skirtumams. Kritinėms demografinės žemėlapis ir sąlyginai neutralias zonas atskiriančiomis ribomis turi būti reikšmės, nuo kurių natūralus prieaugis tampa teigiamas arba neigiamas: gimstamumui tai būtų mirtingumo koeficiento reikšmė, mirtingumui – gimstamumo. Šiame darbe, norint išlaikyti vieną atskaitos sistemą, kritine pasirinkta tarpinė reikšmė tarp vidutinių gimstamumo ir mirtingumo koeficientų Lietuvoje tiriamaisiais metais – 10‰ (1996 m. gimstamumas Lietuvoje buvo 10,2‰, o mirtingumas – 11,1‰, 2002 m. – atitinkamai 8,65‰ ir 11,8‰) (www.std.lt). Žemėlapis zonos buvo nustatomos naudojant 2–4‰ laiptą: žemėlapis tuo didesnė, kuo konkretaus rajono gimstamumo ar mirtingumo koeficientas labiau nukrypęs neigiamą linkmę nuo pasirinktos kritinės reikšmės. Aukštesniais rodikliais pasižymėjęs teritorijos buvo žemėlapis kaip santykinai neutralios.

Gyventojų jaunimo – senimo antinomijos rodikliu pasirinktas ikidarbingo amžiaus (0–15 m.) ir pensinio amžiaus žmonijos (1989 m. vyrams tai buvo 60 m., moterims – 55 m., 1997 m. pradžioje – atitinkamai 60 m. 6 mėn. ir 56 m., 2003 m. pradžioje – 62 m. 6 mėn. ir 58 m. 6 mėn.) santykis. Ribą, kai pagyvenusio žmonių dalis viršija vaikų dalį populiacijoje, atspindi esminą kokybiną gyventojų struktūros lūpą – ji rodo, kad perpengta riba, nuo kurios prasideda populiacijos nykimas. Tiesa, reikėtų pastebėti, kad senatvės ir vaikų amžiaus ribos yra sutartinės, todėl šis rodiklis atspindi daugiau bendras tendencijas. Šiame darbe kaip senatvės amžiaus ribą pasirinktas pensinis amžius, t. y. tas amžius, nuo kurio žmogus tampa visuomenės išlaikytiniu – jeigu vaikas yra mažiau negu pensininkas, akivaizdu, kad socialinė našta visuomenei didėja. Nors vaikystės riba demografiškai laiko 14 metų, tačiau siekiant likti vienoje du-

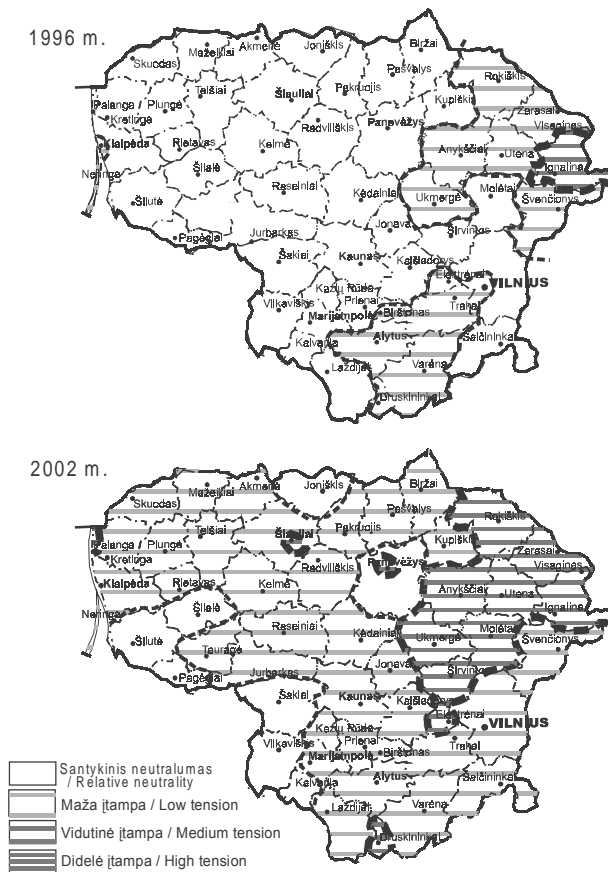
menų sistemoje buvo analizuoti (ir vaikais žemėlapis) ikidarbingo amžiaus asmenys. Vaikų ir pensinio amžiaus žmonių skaičiaus santykio reikšmės, žemėlapis už vieneta, vadintinos neigiamomis, keliančiomis demografinės žemėlapis. Žemėlapis zonos buvo nustatomos naudojant 0,2–0,4 dalies laiptą: žemėlapis tuo didesnė, kuo labiau nagrinėjamas rodiklis nukrypęs neigiamą linkmę nuo vieneto. Aukštesniais už vieneta rodikliais pasižymėjęs teritorijos buvo žemėlapis kaip santykinai neutralios.

GIMSTAMUMAS – MIRTINGUMAS

Gimstamumo rodikliai Lietuvoje ilgą laiką (8–9-ąjį XX a. dešimtmetį) buvo stabilūs ir užtikrina kartų kaitą (tam bendras gimstamumo koeficientas turi būti ne mažesnis nei 15‰, suminis gimstamumo koeficientas, arba vaikas, tenkančios vienai moteriai, skaičius, – 2,1). Pirmaisiais 10-ojo XX a. dešimtmečio metais šie koeficientai pradėjo sparčiai mažėti ir nukrito iki labai žemo lygio (2002-aisiais buvo atitinkamai 8,6 ir 1,24). Ties šia riba dabar jie pradeda stabilizuotis (Stankūnienė, 2002).

Gimstamumo lygio skirtumai Lietuvoje nėra labai ryškūs ir netgi mažėja: 2002 m. bendras gimstamumo koeficientas siekė nuo 11,9‰ Kalvarijos sav. iki 6,1‰ Druskininkų sav. (Demografinis..., 2003), o 1996 m. – nuo 13,6‰ Šilalės r. iki 7,3‰ Ignalinos r. (Demografinis..., 1997), tačiau teritorijoje gana aiškiai formuojasi žemėlapis regionai (1 pav.). Tai ypač akivaizdu lyginant abi kartogramas: 1996 m. žemėlapis regionas apėmė tik žemėlapis ir dalį pietrytinės dalies teritorijos, o vakarinėje dalies dalyje bendras gimstamumo rodiklis buvo apie 13‰. 2002 m. žemėlapis regionu tampa beveik visa dalis, o ankstesniuose žemėlapis regionuose, visų pirma žemėlapis dalies dalyje, pakilo žemėlapis lygis. Ypač ryškūs žemėlapis neigiamą linkmę pastebėtas Palangos, Panevėžio ir žemėlapis miesto bei žemėlapis vakarų savivaldybėse. Nors pietvakariame dalies pakraūtyje gimstamumas išlieka santykinai aukštesnis, tačiau bendros kaitos tendencijos (tai atspindi ir mažėjantys bendro gimstamumo rodiklio reikšmių skirtumai) rodo, kad greičiausiai gimstamumas mažėja, o žemėlapis lygis kyla vakarinėje dalies dalyje.

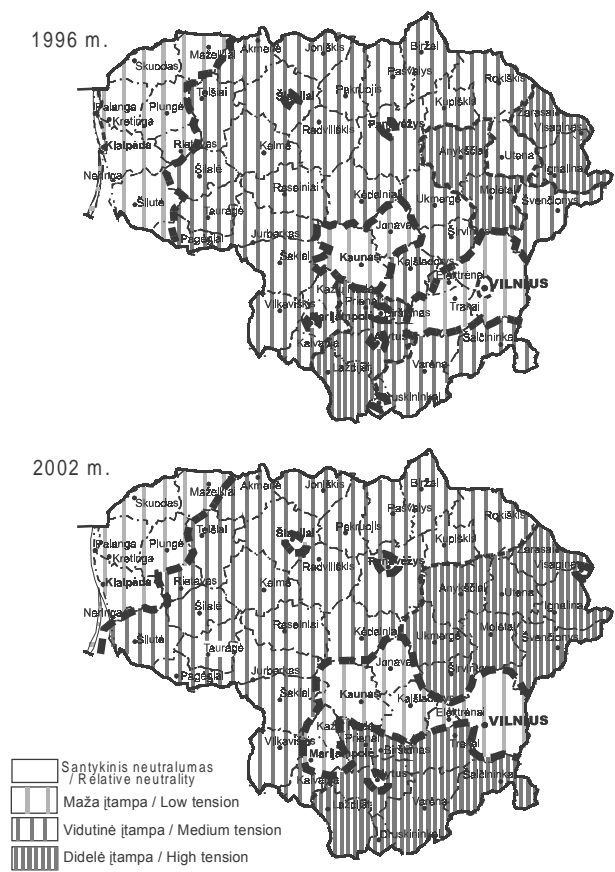
Itin didelė mirtingumo koeficientų diferenciacija Lietuvos savivaldybėse: 2002 m. nuo 5,2‰ Visagino sav. iki 21,4‰ Ignalinos r. sav. (Demografinis..., 2003), o 1996 m. nuo 4,8‰ Visagine iki 20,2 Ignalinos r. (Demografinis..., 1997). Tai rodo, kad aukštesnio lygio demografinės žemėlapis dalyje formuojasi būtent dėl mirtingumo. Vis dėlto reikia paminėti, kad apskritai mirtingumo rodikliai Lietuvoje nėra labai blogi: po XX a. 9-ojo dešimtmečio viduryje buvusios krizės (1995 m. bendras mirtingumo koeficientas buvo lygus 12,5‰) vėl pasiektas (pagal būsimą gyvenimo trukmės rodiklį) žemiausias per visą istoriją buvęs mirtingumo lygis (7-ajame XX a. dešimtmetyje),

1 pav. Demografinės atampos zonos pagal gimstamumą
Fig. 1. Zones of demographic tensions by birth rate

o moterų būsimą gyvenimo trukmę tapo absoliučiai ilgiausia (Jasilionis, 2002). Šiam tyrimui naudotas bendras mirtingumo koeficientas tiesiogiai šioje tendencijoje neatspindi, kadangi jo reikšmės nulemia gyventojų amžiaus struktūrą. Vis dėlto nagrinėtas rodiklis leidžia atskleisti mirtingumo keliamas atampas bei jų kaitą šalyje. Nuo 1996 iki 2002 m. vidutinė bendro mirtingumo koeficiento reikšmė beveik nepakito – nuo 11,9 iki 11,8%. Reikėtų pastebėti, kad santykinai žemomis mirtingumo koeficiento reikšmėmis išsiskiria visų pirma miestai, nors nagrinėjamo laikotarpio eigoje ir tam tikrą pokyčių: 1996 m. santykinai palankiomis nagrinėjamo rodiklio reikšmėmis išsiskyrė visi savivaldūs miestai (2 pav.), tuo tarpu 2002 m. tokie buvo tik penki didžiausi (be Kauno) miestai bei Visagino savivaldybės. Itin išsiskiria Kauno bei Kauno rajono savivaldybės: nors Kaune mirtingumas peržengė kritinę ribą, tačiau rajone jis sumažėjo ir nebekuria atampų. Atrodo, kad analogiški procesai eigoje ir Klaipėdos, Kretingos, Kaišiadorių bei Šiaulių rajonų savivaldybėse – tai akivaizdi sparčios suburbanizacijos, o kartu jaunėjančios gyventojų struktūros pasekmė.

Nepaisant gana žemų mirtingumo rodiklių miestuose, bendras šalies fonas rodo ištisą aukštą atampų lygį – visa šalies teritorija pasižymi nepalankiomis bendro mirtingumo koeficiento reikšmėmis. Dėk

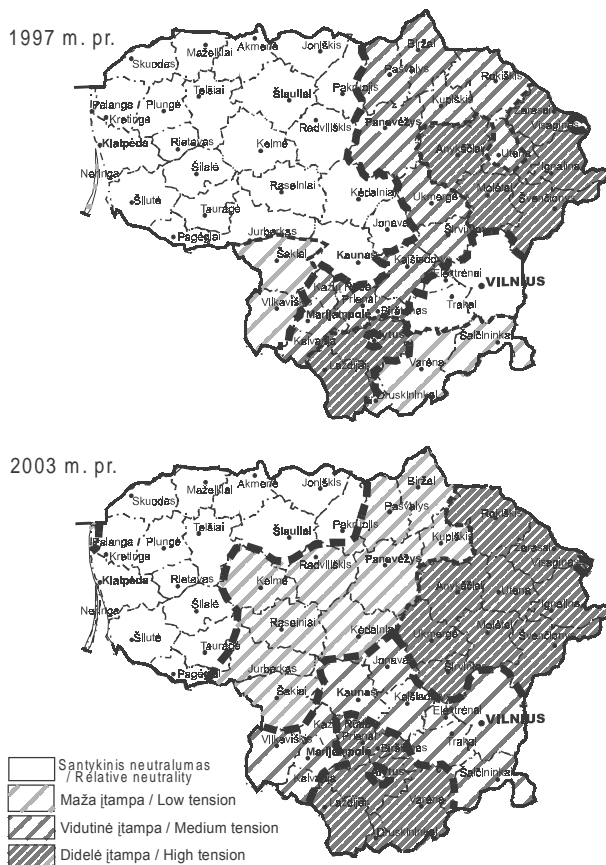
2 pav. Demografinės atampos zonos pagal mirtingumą
Fig. 2. Zones of demographic tensions by death rate

ties šiuo metu bendro mirtingumo lygiu išsiskiria vakarinė šalies dalis bei Vilniaus–Kauno–Marijampolės ašis. Aukščiausia, kritinė, atampa stebima šiaurės rytiniuose bei pietrytiniuose regionuose. Per nagrinėjamą laikotarpį atampų regionas išsiplėtė nedaug, tačiau rodiklių reikšmės akivaizdžiai išaugo. Tai atspindi bendrą šalies mirtingumo lygio stabilizaciją, tačiau akivaizdu, kad regioniniai skirtumai gilėja.

JAUNIMAS – SENIMAS

2000-aisiais Lietuvoje vaikų ir pagyvenusių žmonių dalys susilygino – šalyje peržengta kritinė senėjimo riba (Mikulionienė, 2002). Ši riba 2002 m. pasiekė ir vaikų bei pensinio amžiaus žmonių skaičiaus santykis, ir jau 2003 m. pradžioje jis buvo lygus 0,99. Šio rodiklio kaita nuo 1979 m. (1979 m. jis buvo lygus 1,5, 1989 m. – 1,3, 1997 m. – 1,1) rodo mūsų šalyje spartėjančias senėjimo tendencijas. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad nuo 1997 iki 2003 m. gerokai pasikeitė pensinio amžiaus riba ir pensininkų santykinai sumažėjo.

Bendras senėjimo tendencijas atspindi ir nagrinėjamo rodiklio sklaidos pokyčių tyrimu laiko tarpiais palyginimas (3–4 pav.): santykinio neutralumo zona nuolat mažėja, o visų atampų laipsnių regionų ribos visų pirma gerokai pasislinko į piet-

3 pav. Demografinės įtampos zonos pagal vaikų ir pensinio amžiaus žmonių santyką

Fig. 3. Zones of demographic tensions by young-old people ratio

vakarių ir vakarų pusė. Nors pensinio amžiaus riba ir pakito, akivaizdu, kad senėjimo tempas tapo didesnis negu 1989–1997 m. Jei ne minėti pakeitimai, gyventojų amžiaus struktūros keliamos įtampos regionai dalyje dar labiau išsiplėstų, o įtampos lygis pakiltų.

Nors vaikų ir pensinio amžiaus žmonių skaičiaus santykio skirtumai dalyje sumažėjo (2003 m. pradžioje rodiklio reikšmės buvo nuo 2,0 Visagino sav. iki 0,6 Ignalinos r. sav., 1997 m. pradžioje – nuo 3,7 Visagino iki 0,7 Ignalinos r., 1989 m. – 8,3 Šnieėkujė ir 0,7 Alytaus r., o 1979 m. – nuo 12,1 Visagino iki 0,9 Ignalinos r.), tačiau teigiamą tendenciją nerodo: tą lėmė labai spartus gyventojų senėjimas buvusiuose itin „jaunuose“ miestuose (Visagine, Alytuje, Mažeikiuose, Marijampolėje, Jonavoje), tuo tarpu didžiausios įtampos rajonuose būklė pasikeitė nedaug. Tiesa, pastarųjų akivaizdžiai padaugėjo.

Šiaurinėje šalies dalyje nagrinėjamas rodiklis jau XX a. 8-ojo dešimtmečio pabaigoje buvo neigiamas, vėliau (1989 m.) išryškėjo įtampos zona ir šalies pietryčiuose. Dabar galima teigti, kad ėia susiformavo ypė aukštos ir didėjančios įtampos regionai. Daug geresnė padėtis ten, kur ilgesnė laikà buvo didesnis gimstamumas (vakarinėje šalies dalyje), arba ten, kur santykinai

4 pav. Demografinės įtampos zonos pagal vaikų ir pensinio amžiaus žmonių santyką

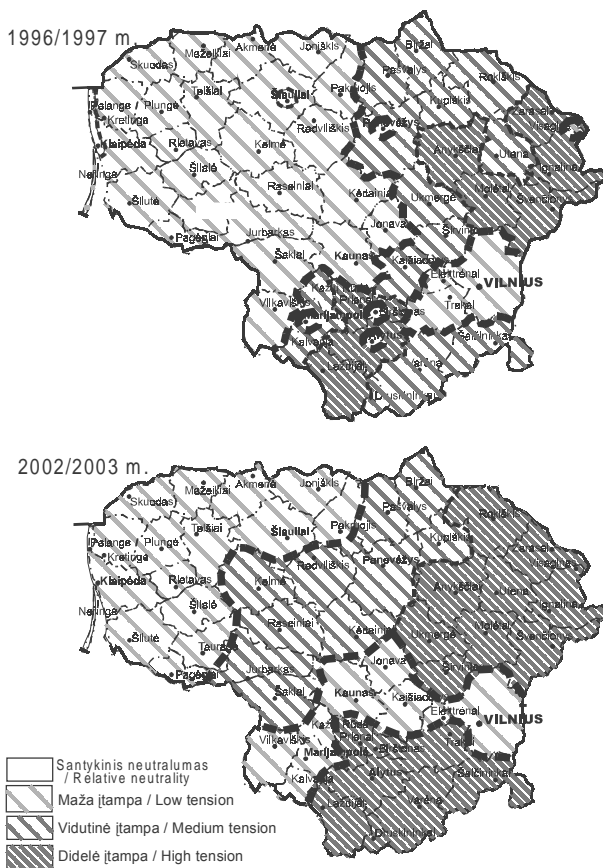
Fig. 4. Zones of demographic tensions by the young-old people ratio

neseniai dėl migracijos išaugo minėti miestai. Išsiskiria Vilniaus–Kauno–Marijampolės ašyje besiformuojantis regionas: nors daugelyje jo savivaldybių vaikų dalis mažėja, tačiau neperpengiama vidutinės įtampos riba (išskyrus Prienų r. sav.), o Elektrėnų, Marijampolės bei Vilniaus ir Kauno rajonų savivaldybėse – šis rodiklis teigiamas.

KOMPLEKSINIS VERTINIMAS

Kompleksiškai įvertinus trijų nagrinėtų rodiklių kuriamą demografinio socialinio lauko įtampą kaità nuo 1996 iki 2003 m. galima teigti, kad dalyje formuojasi trys aiškios įtampos zonos (5 pav.). Aukščiausios įtampos zona pagal visus rodiklius išsiskiria šiaurinėje bei pietrytinėje šalies dalyje, vidutinės – Vidurio Lietuvoje bei šėmos – vakarinėje šalies dalyje. Išskirtinė zona formuojasi Vilniaus–Kauno–Marijampolės ašyje. Ji atspindi gana naujas, visų pirma su didėjančia suburbanizacija bei bendra regiono plėtra susijusias raidos tendencijas. Akivaizdu, kad aukščiausios ir vidutinės įtampos zonos pleėiasi apimdamos vis daugiau rajonų.

Bendrame šalies depopuliacijos kontekste atliekami demografinio įtampų tyrimai atskleidžia proble-

5 pav. Demografinės ėtampos zonos pagal kompleksiną vertinimą

Fig. 5. Zones of demographic tensions by complex evaluation

miðkiausius ir didþiausio dþmesio reikalaujanþius regionus, atspindi teritorines transformacijas. Tokio pobūdiio tyrimø rezultatai neturþtø likti tik mokslinio interesø ribose – tiek visuomenei, tiek valdymo institucijoms jie rodo dalyje vykstanþius skaudþius procesus ir skatina atkreipti á juos dþmesá nurodo mokslinius instrumentus ðios srities regioninei politikai formuoti ir vykdyti.

Antra vertus, būtina ieðkoti tobulesniø demografinio rajonavimo metodø, iðplþsti analizuojamø balansinio lauko parametrø spektrà, detaliau gilintis á procesø prieþastis. Galimos dvi tokio pobūdiio tyrimø kryptys: 1) specifinës demografinës elgsenos rajonø iðskyrimas analizuojant demografinio rodikliø kompleksà (Kavaliauskas, Petrulis, 2004), 2) bendrø (kompleksinio) socialinio lauko ėtampø prieþastinio vardikliø, sàsajø su kitø socialinio balansinio lauko komponentø keliamomis ėtampomis paieðka.

IBVADOS

1. Bendro gimstamumo lygio kaita Lietuvoje lþmþ, kad per nagrinþjamà laikotarpà gimstamumo formuojamas ėtampos regionas apþmþ beveik visà dþalies teritorijà. Ðiaurritinþje dþalies dalyje formuojasi itin gi-

lus gimstamumo ėtampos regionas, tuo tarpu ėtampos lygio kaita neigiama linkme sparþiausiai vyksta Ðiaurës vakaruose.

2. Gana stabilus bendro dþalies mirtingumo lygio sàlygomis Ðio rodikliø kuriami ėtampos regionai didþja nedaug, o ties didþiaisiais miestais ėtampos lygis netgi Ðiek tiek sumaþþjo, taþiau regioniniai mirtingumo skirtumai didþja, ypaþ ėtampos lygis pakilo Ðiaurës rytiniuose bei pietrytiniuose regionuose.

3. Jaunø ir senø gyventojø santykio kuriamø ėtampos zonos, nepaisant pasikeitusios pensinio amþiaus ribos, taip pat didþja ir pleþiasi nuo aukþiausios ėtampos lygà pasiekusio Ðiaurës rytinio bei pietrytino regionø vakarø kryptimi. Santykinai neblogo padþtis iðlieka Vilniaus–Kauno–Marijampolës adies regione. Ðio rodikliø kuriamos ėtampos lygio skirtumai per nagrinþjamà laikotarpà sumaþþjo itin maþþjant jaunø þmoniø skaiþiui santykinai labai jaunà gyventojø struktūrà turþjusiuose miestuose, tuo tarpu didþiausios ėtampos regionuose ėtampos lygis kito nedaug.

4. Kompleksinis nagrinþtø rodikliø kuriamø demografinio socialinio lauko ėtampø kaitos vertinimas rodo, kad dalyje formuojasi trys aiðkios ėtampos zonos. Aukþiausios ėtampos zona pagal visus rodiklius iðsiskiria Ðiaurritinþje bei pietrytinþje dþalies dalyje, vidutinës – Vidurio Lietuvoje bei þemos – vakarinþje dþalies dalyje. Vilniaus–Kauno–Marijampolës adyje besiformuojanti zona rodo eia didþjanþià suburbanizacijà bei bendras regiono plþtros tendencijas.

5. Demografinio ėtampø tyrimai atskleidþia problemiðkiausius ir didþiausio dþmesio reikalaujanþius regionus, skatina atkreipti á juos dþmesá ir nurodo mokslinius instrumentus ðios srities regioninei politikai formuoti ir vykdyti. Būtina tobulinti tyrimo metodologijà, daugiau dþmesio kreipiant á specifinio demografinës elgsenos rajonø iðskyrimà, ieðkant bendrø (kompleksinio) socialinio lauko ėtampø prieþastinio vardikliø.

Gauta 2005 01 17
Parengta 2005 03 30

Literatūra

- Demografinis metraštis. 2002 (2003)*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybës.
- Demografinis metraštis. 1996 (1997)*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybës.
- Itogi vsesojuznoj perepisi naselenija Litovskoj SSR 1979 goda.* (1980). T. I. Vilnius.
- Jasilionis D. (2002). Mirtingumas. *Lietuvos gyventojai: 1990–2000*. Vilnius, Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
- Kavaliauskas P., Braþukienþ I., Krupickaitþ D. (2004). Demografinio, ekonominio ir politinio Lietuvos socialinio lauko ėtampø teritorinþ raiðka. *Mokslas Gamtos mokslø fakultete. Fakulteto treiosios mokslinës konferencijos, vykusios 2004 m. balandþio 22–23 d., praneðimai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 200–215.

- Kavaliauskas P., Petrulis I. (2004). Elektorinio metodo taikymas tiriant politines balansinio socialinio lauko sąlypas. *Geografija*. 40(1): 34–42.
- Krupickaitė D. (2002). Socialinio sąlypų tyrimo problema demografiniame lauke. *Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Geografija*. 38(1): 42–53.
- Lietuvos apskritys 2002 m.* (2003). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
- Lietuvos gyventojų sudėtis pagal amžių 1997 metų pradžioje.* (1997). Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
- Mikulionienė S. (2002). Gyventojų senėjimas. *Lietuvos gyventojai: 1990–2000*. Vilnius, Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
- Stankūnienė V. (2002). Gimstamumas ir šeima. *Lietuvos gyventojai: 1990–2000*. Vilnius, Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
- 1989 metų Visuotinio gyventojų surašymo duomenys.* (1991). T. I. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.
- www.std.lt

Dovilė Krupickaitė

TRENDS OF DEMOGRAPHIC TENSION DYNAMICS IN THE SOCIAL FIELD OF LITHUANIA

Summary

Demographic tensions in the Lithuanian social field were investigated within the framework of the scientific research work “Evaluation of the territorial structure and transformations of social field in the context of regional policy” carried out at the Department of General Geography of Vilnius University. The areas formed by demographic anti-

nomial oppositions (birth rate – death rate, young–old people) and their changes in 1996–2003 were analysed.

The region of tension due to low birth rates (total birth rate coefficient) in the time frame under consideration included almost the whole territory of Lithuania (Fig. 1). A region of especially high birth rate tension is developing in the north-eastern part of the country, but the most rapid negative trends of the tension are observed in the north-western part, whereas the expansion of the regions of tension caused by the general death rate in the country (total death rate coefficient) is negligible (Fig. 2). The level of tension in the largest cities has even slightly reduced, yet the regional differentiation of death rates is increasing, especially in the north-eastern and south-eastern regions.

The tension zones formed by the ratio of young–old people are expanding, notwithstanding the changed pensioner age, from the north-eastern and south-eastern highest tension regions toward the western regions of the country (Figs. 3 and 4). The state of the region along the axis Vilnius–Kaunas–Marijampolė is relatively good. The differentiation of the tension entailed by the mentioned index in the time frame under consideration reduced due to a noticeable decrease of young people in the cities marked by a relatively young age structure, whereas the level of tension in the regions of highest tension has changed but little.

A complex evaluation of the transformations of the demographic tensions in the social field revealed three developing zones of obvious tension (Fig. 5): of highest tension in the north-eastern and south-eastern parts of the country, of medium tension in the central part of Lithuania and of low tension in the western part. The zone of low tension forming along the axis Vilnius–Kaunas–Marijampolė is marked by an increasing suburbanization and the general trend of regional development.